

NB!

– Nasjonale kulturhistoriske bymiljøer

Rapport

Byer med delområder

Rapportgrunnlag

Byen Kristiansund.

Innhold

•Kristiansund

Innlandet

Moskvahaugen

Plysbyen

Sentrum

Turområde Kirkelandet med

Vågen

Rapport Kristiansund

Stedfesting

Fylke Møre og Romsdal Kommune Kristiansund

Beskrivelse og begrunnelse

Beliggenhet

Kristiansund ligger på fire øyer ut mot havet litt syd for øya Grip. Fiskeværer Grip hadde tett bebyggelse og kirke allerede i middelalderen. Bebyggelsen er fordelt på alle øyene, mens selve bysenteret ligger på Kirkelandet.

Beskrivelse

Det er havna og plasseringen langs skipsleia som har skapt byen. Byen vokste fram gjennom trelasthandel, fiskeri og klippfiskproduksjon. På 1600-tallet utviklet det seg en liten tettbebyggelse kalt Fosna eller Lille-Fosen ved havna mellom de tre øyene ved Grip. Dette var resultat av behovet for utskipingshavn/eksporthavn/tollsted for hollendernes handel med tømmer. Stedet fikk status som ladested underlagt Trondheim med tillatelse til å drive handel med et begrenset utvalg varer.

Trelasthandelen gjorde Nordmøre til et økonomisk sentrum nordenfjeldsk, og var årsaken til at Nordmøre ble eget tolldistrikt, samt at Fosna fikk egen tollbod i 1643. Trelastdriftens store tid på Nordmøre tok til først på 1600-tallet og varte til 1670-årene. Denne tiden ble kalt hollendertiden. Rovdrift på skogen førte til at næringen døde ut.

Fra 1680-årene ble fiskeriene og fiskeeksporten igjen alfa og omega for tettstedet, og klippfiskproduksjon utviklet seg til en stor virksomhet midt på 1700-tallet. De mest driftige kjøpmennene i Kristiansund skaffet seg kontroll over alle ledd i produksjonen. De kjøpte opp fiskeværene, produserte klippfisk og var eksportører. Milnbrygga og Milnbergan, midt i Kristiansund sentrum, er viktige kulturminner fra denne tiden.

29.juni 1742 ble stedet kjøpstad med navn Christiansund etter Christian VI.

Midt på 1800-tallet ekspanderte klippfiskproduksjonen ut over hva fiskeriene på Nordmøre Romsdal og Trøndelag ga av råstofftilgang. Byens kjøpmenn måtte satse på oppkjøp av råfisk i Lofoten og Finnmark for å tilfredsstille etterspørselen. Byen fikk en stor flåte av små seilfartøy, jakter og galeaser, til denne trafikken. Markedet ble også utvidet og byens kjøpmenn tjente godt.

Kristiansund hadde på slutten av 1800-tallet mange store kjøpmannsgårder og sjøboder eller brygger, og Vågen var en viktig del av havneområdet. Vågen var også åsted for utvikling av skipsverft og annet maritimt rettet næringsliv. Fram til andre verdenskrig var havnebassenget omkranset av brygger, som regel i kombinasjon med kjøpmannens bolighus. Bryggen var enten plassert framskutt på hver side av tilbaketrasket bolighus, eller en rekke med brygger kunne være plassert foran bolighuset.

I april 1940 ble Kristiansund bombet av tyske fly. De sentrale delene av Kirkelandet og Nordlandet, som ble ødelagt ved bombingene, ble totalt omregulert. Den gamle trehusbyen med selvgrodd struktur på ferdselsårer og eiendomsgrenser ble erstattet av rette gateløp og akser som er rettet mot storslagne naturmotiver som Freikollen og Jørgenvågssalen i nabokommunen Aure. Kristiansund ble etter krigen bygget opp med en markant gjenreisningsarkitektur i nøktern funksstil, men med klassiske detaljer som dørportaler på flere bolighus. I enkelte gater ble det oppført svenske ferdighus som nødhjelp.

1950-årene var preget av gjenreisning og et rikt sildefiske om vintrene. Byen hadde på denne tiden også en trålerflåte som skaffet råstoff til klippfiskproduksjonen.

Næringslivet i Kristiansund domineres i dag av olje- og gassvirksomheten på Haltenbanken.

Nasjonal interesse

Kristiansund har historie som en viktig fiske- og sjøfartsby i nyere norsk historie. Byen har noen bygningsmiljø som forteller historier fra denne tida. Som gjenreisnings-by etter andre verdenskrig er Kristiansund kan hende den mest særpregede. I følge Sverre Pedersen selv er byen hans hovedverk. Tillegg til disse elementene ved byen har den også enkelte enhetlige byområder fra første halvdel av 1900-tallet som er av nasjonal interesse for sin sosiale og arkitektoniske historie.

Særtrekk

Bybranner

Øvre deler av Kirkelandet ca 1850 og
Krigsødeleggelser 1940

Byidentitet

Data

Innbyggertall i tettbebyggelsen (SSB2006)	16785
Historisk definisjon Kjøpstad	År historisk definisjon 1742

Primære drivkrefter

Historisk næringsvei	Primær, Sekundær
Historisk næringstype	Fiske og fiskehandel, Produksjon / skipsbygging

Landskapskontekst

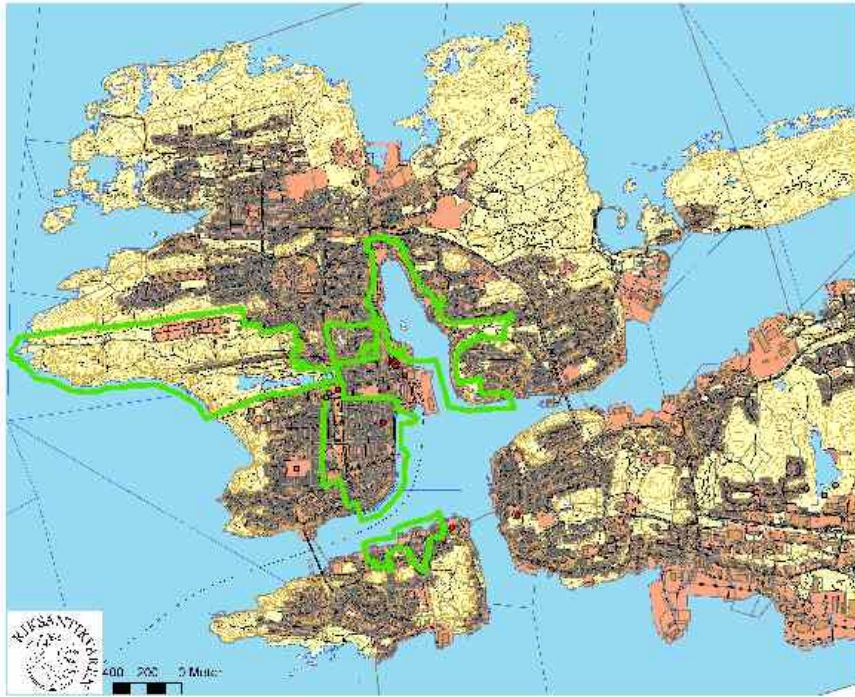
NIJOS 24.1 HUSTADVIKA	Beliggenhet	Ved fjord
------------------------------	--------------------	-----------

Form

Bystruktur	Etter topografi	Vekstmønster	Kombinasjon av planlagt og
Materiale		Typisk etasjehøyde	3

Delområder NB!

- Innlandet
- Moskvahaugen
- Plysjbyen
- Sentrum
- Turområde
- Vågen

Tettbebyggelse Kristiansund

Stedfesting

Fylke	Møre og Romsdal	Kommune	Kristiansund
By	Kristiansund		

Beskrivelse og begrunnelse**Beliggenhet**

Delområdet strekker langs Garverigata og fjordlinja.

Beskrivelse

Bydelen Innlandet slapp bedre unna bombingene i 1940 enn resten av sentrum. Innlandet har derfor det eldste bevarte byområdet med bebyggelse helt tilbake til 1600-tallet, men med hovedvekt på 1700 og 1800-tallet.

Området består av en blanding av sjøhusbebyggelse, bolighus og uthus med stor spredning når det gjelder bygningstyper og alder, og inneholder den eldste bevarte bybebyggelsen i Møre og Romsdal med røtter tilbake til 1600-tallet. Spesielt interessant er bebyggelsen i Hønebukta der deler av den eldste bebyggelsen vokste frem på 1600-tallet. Her utviklet det seg senere viktige byfunksjoner og bydelsfunksjoner som tollbod, sykehus, skole, fengsel med mer. Lossiusgården, Skippergata 17, fra 1780 er fredet.

Flere eldre verneverdige bygninger (Toldboden, Dødeladen, "Tahitibrygga" og Kjønnøybrygga) ved Sundbåtkaia er restaurert på en vernefaglig god måte og tatt i bruk som arena for kulturaktiviteter. Dette har satt et positivt vernefokus på Innlandet, og har ført til at flere har satset på vern, blant annet gjennom bruk til ulike kulturaktiviteter.

Bryggene og den gamle bebyggelsen er nå flere steder presset av byutvikling og utbyggingsprosjekter som er lite tilpasset den eldre bebyggelsens dimensjoner og miljøkvaliteter. Trafikkutviklingen representerer også en trussel mot kulturmiljøet i Kristiansund.

Nasjonal interesse

Innlandet er en av få områdene i Kristiansund som har sammenhengende bebyggelse fra før bombingene under andre verdenskrig. Hovedvekten av bebyggelsen stammer fra 17- og 18-hundretallet. Bydelen har Nasjonal interesse både som eldre helhetlig bymiljø og i kraft av enkeltbygningene.

Data

Utbyggingsperiode 1700 --

Historisk(e) funksjon(er)

Hovedgruppe Ikke næringstilknyttet / privat, Primær

Funksjon Bolig, bosetning, Fiske og fiskehandel

Form

Topografi Kupert **Vekstmønster** Selvgrodd

Grønnstruktur **Typisk etasjehøyde** --

Gate-/veistruktur

Bebyggelsesstruktur Blandet

Materiale/teknologi**Arkitektur/stilperiode**

Område i Kristiansund: Innlandet

Kristiansund delområde Innlandet

Område i Kristiansund: Moskvaugan

Stedfesting

Fylke	Møre og Romsdal	Kommune	Kristiansund
By	Kristiansund		

Beskrivelse og begrunnelse

Beliggenhet

Delområdet omfatter et boligkvarter som ligger mellom Tollinspektør Flors gate og Oddvar Jullums gate.

Beskrivelse

Moskvaugan er et av områdene i byen hvor det eksisterer helhetlige bymiljø fra før bombarderingen under andre verdenskrig.

Bebyggelsen på Moskvaugan består av mindre villabebyggelse bygd etter samlet plan på små tomter i mellomkrigstiden, på den tiden da Moskvatesene ble diskutert som heftigst i det Norske Arbeiderparti. Bebyggelsen står sosialhistorisk og arkitektonisk i sterk kontrast til den tilgrensende plysbyen, selv om ingen av arbeiderne som tok initiativ til utbyggingen hadde råd til å bo der og håndverkerstanden overtok.

Områdets integritet er truet ved at bygningene er i ferd med å få større og mindre tilbygg som gjør at noe av småskalapreget forsvinner. Det er også eksempler på uheldige vindusutskiftinger og andre fasadeendringer.

Nasjonal interesse

Både sosialhistorisk og arkitekturhistorisk er området av nasjonal interesse som eksempel på mindre villabebyggelse for arbeider- og middelklassen. Området unnlapp bombarderingen av Kristiansand under andre verdenskrig, og er derfor en av få områder hvor hovedformen fra før dette stort sett er bevart.

Data

Utbyggingsperiode --

Historisk(e) funksjon(er)

Hovedgruppe

Funksjon

Form

Topografi	Vekstmønster		
Grønnstruktur		Typisk etasjehøyde	--
Gate-/veistruktur			
Bebyggelsesstruktur			
Materiale/teknologi			
Arkitektur/stilperiode			

Område i Kristiansund: Moskvahaugen

Kristiansund delområde Moskvahaugen

Område i Kristiansund: Plysjbyen

Stedfesting

Fylke	Møre og Romsdal	Kommune	Kristiansund
By	Kristiansund		

Beskrivelse og begrunnelse

Beliggenhet

Delområdet ligger rett vest og nord for delområdet Moskvahaugen, og omfatter bebyggelse i tilknytning til Tollinspektør Flors gata, Oddvar Jullums gate, Lofotgata og Langgata.

Beskrivelse

Plysjbyen slapp unna bombardementet av Kristiansund under andre verdenskrig. Bydelen er derfor i stor grad bevart som helhetlig bymiljø som viser deler av den historiske byen.

I plysjbyen villabebyggelse, hovedsakelig oppført i mellomkrigstiden/jobbetiden, men noen av bygningene er fra siste halvdel av 1800-tallet. Flere av husene har et meget påkostet preg. Stilartene spenner fra sveitserstil, nasjonalromantikk, jugendstil til 1920-tallsklassisisme og funkisstil.

Nasjonal interesse

Den sammensatte villabebyggelsen var karakteristisk for middelstandens og overklassens boforhold i Kristiansund. Miljøet er både sosialhistorisk og arkitekturhistorisk interessant for å lære om et bysamfunn som var preget av store klasseforskjeller. Sett i sammenheng med Moskvahaugen kommer disse sosiale ulikhetene til syne. Mange av bygningene har også stor og klar arkitekturhistorisk egenverdi.

Data

Utbyggingsperiode --

Historisk(e) funksjon(er)

Hovedgruppe

Funksjon

Form

Topografi	Vekstmønster		
Grønnstruktur		Typisk etasjehøyde	--
Gate-/veistruktur			
Bebyggelsesstruktur			
Materiale/teknologi			
Arkitektur/stilperiode			

Område i Kristiansund: Plysbyen

Kristiansund delområde Plysbyen

Område i Kristiansund: Sentrum

Stedfesting

Fylke	Møre og Romsdal	Kommune	Kristiansund
By	Kristiansund		

Beskrivelse og begrunnelse

Beliggenhet

Delområdet Omfatter sentrumsbebyggelse som ligger mellom Kaptein Bødtkers gate og Vågeveien.

Beskrivelse

Store deler av sentrumsområdet på Kirkelandet ble ødelagt av tyske bomber i 1940. 28 % av landets samlede krigsskade på bygninger under krigen ble påført i Kristiansund, og Kristiansund var dermed den enkeltbyen som bidro mest til denne statistikken. På grunn av de store krigsskadene vedtok Administrasjonsrådet den 26. juli 1940 å etablere et eget gjenreisningsinstitutt i Kristiansund, som det eneste i landet. Arbeidet med gjenreisningsplanen ble ledet av professor Sverre Pedersen.

Etter hvert ble arkitekt Erik Rolfsen tilsatt som leder av BSRs avdelingskontor i Kristiansund, frem til årsskiftet 1942/43, da han ble overført til gjenreisningsdepartementet i England. Han fikk i hovedsak ansvar for utarbeiding av soneplan for Kristiansund. Arkitekt Arne Korsmo ble tilsatt som byarkitekt i 1940, en stilling han hadde til 1942 da han ble avløst av Karsten Stang. I tillegg var flere lokale og nasjonalt kjente arkitekter engasjert for å planlegge enkeltbygg.

Kristiansunds byplan er klart påvirket av et klassisistisk planideal, med utsiktsakser og sentrale plassdannelser. De to hovedaksene er Langveien, som peker mot Freikollen, og vinkelrett på denne, Kaibakken eller Oppfarten, som fører fra havnen opp til sentralplassen Kongens plass i krysspunktet mellom de 2 aksene. Oppfarten peker mot Tustnastabben i øst, tidligere også via sentrum i stålfagverksbuen i Nordsundbrua, som ble revet på slutten av 1990-tallet.

Et annet byplanmotiv er havnefronten på begge sider av Oppfartens nedre ende. Havnefronten har stort slektskap med bebyggelsesmønsteret i de eldre kjøpmannstunene som opprinnelig omkranset havnen. Disse hadde tilbaketrunkne våningshus med langfasaden mot havna og et fremskutt sjøhus/brygge på hver side, ofte med gavlveggen mot havnen.

Ellers sto hagebyideen sterkt i byplanen, blant annet med et sentralt parkdrag som løper nordover fra sentralplassen Kongens plass til det går over i det gamle grønt-draget ved drikkevatnanlegget "Vanndamman" og videre via Kringsjø ut til havet. Dette parkanlegget lå parallelt med utsiktsaksen Langvegen. Sverre Pedersen trakk sammenligninger med parken i Versailles, med utsiktsakse som fortapte seg i det fjerne. I parken i Kristiansund ledes blikket i retning Freikollen.

Bebyggelsen hadde klare funksjonalistiske trekk, men samtidig med klare sideblikk til det historiske, med røtter i lokal byggeskikk. I de mest sentrale byområdene ble det ført opp branntrygg bebyggelse, for en stor del i armert betong. Dette var naturlig følge av brannkrav, men også resultat av en funksjonalistisk materialtankegang. Det langt mer tradisjonelle saltaket, som ble benyttet på de fleste av betongbyggene, brøt imidlertid med funksjonalismen. Volumsammenstillingen hadde, som nevnt, slektskap med oppbyggingen av de gamle kjøpmannstunene.

Flere av de saltakskronede betongbyggene hadde også andre trekk som ledet oppmerksomheten mot det maritime. Øverst i gavlveggen var det i enkelte tilfeller vinduslignende små balkonger. Betongbyggene fikk ofte også et foredlet preg gjennom mineralittpuss i duse nyanser av grått grårosa, grågrønn, gråblå, med mer. En del forretningsbygg hadde butikkskilt med emblem som illustrerte firmanavn og bransje. For eksempel Sverdrup Bokhandel med sverdsymbol, Løveapoteket med løve osv. Butikkskiltene var også nøye inkorporert i fasadens komposisjon og design. De fleste forretningsbyggene var kombinasjonshus, med forretning i første etasje og kontor og eller bolig i de 2 øverste etasjene.

De mer perifere sentrumsområdene består av rekkehusboliger av tre, bygd i 2 etasjer samt sokkeletasje og loft. Enkelte steder var også små butikklokaler i sokkelen. Disse rekkehusene hadde ellers et annet påfallende historistisk trekk. Inngangspartiet var ofte omrammet av en parafase over klassiske portaler. Enkelte ganger nøyaktig kopi av de klassiske portalene som prydet 1700- og 1800-tallets kjøpmannshus i Kristiansund, andre ganger manierte utgaver, ofte med litt komiske innslag. Maskinistforeningens lokale har for eksempel propell som utsmykking i tympanonfeltet.

De fleste av rekkehusene var formet over en felles lest. For å unngå konformitet valgte man en polykrom fargesetting der blå, røde, grønne og gule hus lå skulder ved skulder. Dette ga Kristiansund klengenavnet "Fargeskrinet" eller "Den

Område i Kristiansund: Sentrum

polykrome by”.

I Kristiansund finnes også eksempler på markante offentlige byggverk fra gjenreisningsperioden, slik som Brannstasjonen, Rådhuset, Folkets hus, Dalabrekka skole, Norges bank, Biblioteket, og ikke minst Kirkelandets kirke av Odd-Kjeld Østby. Kirken, som ble bygget i 1963, markerte avslutningen av gjenreisningsperioden, og var et av de første modernistiske kirkebygg i Norge. Den er en meget særpreget langkirke oppført i betong. Kirken er listeført

Nasjonal interesse

Kristiansund er en av de mest særmerkete gjenreisningsbyene. I følge Sverre Pedersen var den en av hans hovedverk. Den har klare klassisistiske trekk i byplanen. Dessuten har bebyggelsen en til dels klart tilbakeskuende og historiserende karakter, noe som gjør at en kan være fristet til å utrope den til et tidlig eksempel på postmodernisme.

Data

Utbyggingsperiode 1700 -- 1950

Historisk(e) funksjon(er)

Hovedgruppe Ikke næringstilknyttet / privat, Sekundær

Funksjon Bolig, bosetning, Handel

Form

Topografi Hellende

Vekstmønster

Planlagt

Grønnstruktur Park

Typisk etasjehøyde 3 -- 4

Gate-/veistruktur

Bebyggelsesstruktur Lukkede kvartaler

Materiale/teknologi Murstein, Betong

Arkitektur/stilperiode L. Modernisme

Område i Kristiansund: Sentrum

Kristiansund delområde Sentrum

Stedfesting

Fylke	Møre og Romsdal	Kommune	Kristiansund
By	Kristiansund		

Beskrivelse og begrunnelse**Beliggenhet**

Delområdet omfatter et grøntområde i tilknytning til Kirkelandet gravsted.

Beskrivelse

Delområdet Kirkelandet er et sammenhengende grøntområde med følgende komponenter:

Vanndamman: Drikkevannsanlegg anlagt på slutten av 1800-tallet av stadsingeniør Bechstrøm, bestående av flere oppmurte dammer, vannoppsamlingsrenner innenfor murte promenadeveier på naboåsen mot nord, samt høytrykksbasseng.

Kringsjø: Turområde med oppmurte spaserveier, fra den sentrale parken i gjenreisningsbyen og ut til havet. Disse går også via Varden (kopi fra 1970-tallet av utsiktstårn bygd for å markere byens 150-årsjubileum i 1892).

Kirkelandets Gravsted: Innviet 1877. Anlagt på eiendommen "Jens Minde" som i følge bystyret var "det eneste sted hvor det fans nogenlags jord i tilstrekkelig mengde til begravelsesjord.". Gravstedet ble lagt i et klart avgrenset, lavt dalføre ut mot havet. Dalen er avgrenset av bratte men lave åsrygger mot sør og nord. Ved utformingen av gravstedet har man dratt full nytte av kvaliteter og dramatik som naturen legger opp til.

Langs begge dalsider er det murt natursteinsplatåer der de økonomisk best stilte kjøpmannsslektene hadde sine familiegraver. Særlig er gravene i sørhellingen på nordsida av dalen påkostet. Enkelte steder er gravmonumentene formet som urner innfelt i små nisjer i bergveggen, inspirert av søreuropeiske gravskikker. 1800-tallet gikk i Kristiansund under navnet Spansketiden, med nær kontakt med spansktalende land gjennom klippfiskeeksporten. De minst bemidlete er gravlagt i dalbunnen, eller i de vestre deler av gravstedet lengst ut mot havet.

Gravkapellet er tegnet av arkitekt Riverts i 1921, og ble innviet i 1928. Det har klassisistisk volumkomposisjon, med knapp detaljering og vegger av upusset, grovt tilhagd naturstein. I fondveggen er det glassmaleri utført av Per Vigeland.

Nasjonal interesse

Byhistorisk og kulturhistorisk er Kirkelandet et meget interessant miljø, med stor verdi også som rekreasjonsområde. Store kvaliteter knyttet til både kulturlandskap, kulturminner og natur. Både Kirkelandet gravsted med oppmurte/terrasserte gravanlegg, urnenisjer i berget, spesielt forseggjorte og stiltypiske gravminner, samt råkoppekappellet av arkitekt Riverts, har kulturhistorisk og estetisk interesse på nasjonalt nivå.

Også vannforsyningsanlegget ved Vanndamman og Kringsjø har nasjonal interesse. Anlegget består av murte drikkevannbasseng, vannoppsamlingsrenner på innsiden av murte spaserveger rundt Kringsjø og høytrykksbasseng. Det er et eksempel på enkel, men vakker ingeniørkunst som på en harmonisk måte er integrert i det sårbare landskapet. Selve landskapet har også estetisk verdi og verdi som rekreasjonsområde, som et kystlandskap som har blitt tilgjengelig som turområde gjennom parkmessige tiltak og etablering av spaserveger med støttemurer av naturstein på en estetisk god måte.

Data

Utbyggingsperiode --

Historisk(e) funksjon(er)

Hovedgruppe

Funksjon

Form

Topografi

Vekstmønster

Grønnstruktur

Typisk etasjehøyde

--

Gate-/veistruktur

Bebyggelsesstruktur

Materiale/teknologi

Arkitektur/stilperiode

Kristiansund delområde Kirkelandet

Område i Kristiansund: Vågen

Stedfesting

Fylke	Møre og Romsdal	Kommune	Kristiansund
By	Kristiansund		

Beskrivelse og begrunnelse

Beliggenhet

Delområdet omfatter byområder som ligger ved stedet Vågen i Kristiansund.

Beskrivelse

I delområdet eksisterer enhetlig kulturminnemiljø knyttet til kystkultur med skipsverft, brygger, ulike typer industri og boliger. Området ble spart for bombardering under andre verdenskrig, og har et sammenhengende bymiljø som forteller historien om sjøfartsbyen Kristiansund. Blant de mest vesentlige kulturminnene kan nevnes: Brodtkorb-Christiegården kjøpmannsanlegg fra 1787 og 1834 er fredet. Mellemsverftet, skipsverft fra 1800-tallet. Del av Nordmøre Museum – er under fredning. Woldeiendommen, bøkerverksted og bolig for bøkermester fra 1880. Del av Nordmøre Museum Hjelkrembrygga, klippfiskbrygge frå 1800-tallet, eid av Kristiansund kommune, men disponeres av Nordmøre museum. Milnbrygga, byens eldste og største klippfiskbrygge, eldste delen fra 1700-tallet. Del av Nordmøre Museum, og huser Norsk klippfiskmuseum. Tilhørende vaskehaller fra 1950-tallet og berg for klippfisktørking. Gomalandet gravsted, gravsted etablert på 1800-tallet, opparbeidet av ballastmasse fra klippfiskskuter i retur fra Spania. Derfor heter det seg at de som er gravlagt her hviler i spansk jord. Kranaskjæret Kjølhalingsanlegg. Flere bolighus, blant annet ved Vidalshaugen.

Nasjonal interesse

Vågen har et samlet kulturminnemiljø med vidt spekter av enkeltminner knyttet til kystkultur fra 17- og 18-hundretallet. Området har nasjonal interesse både samlet sett og når det gjelder flere av de enkelte kulturminnene.

Data

Utbyggingsperiode --

Historisk(e) funksjon(er)

Hovedgruppe

Funksjon

Form

Topografi	Vekstmønster		
Grønnstruktur		Typisk etasjehøyde	--
Gate-/veistruktur			
Bebyggelsesstruktur			
Materiale/teknologi			
Arkitektur/stilperiode			

Område i Kristiansund: Vågen

Kristiansund delområde Vågen